

Д. Ю. БАСТУН

**ПАЛІТЫКА ўРАДА ДРУГОЙ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ
ў АДНОСІНАХ ДА ПРАТЭСТАНЦКІХ КАНФЕСІЙ
НА ТЭРЫТОРЫІ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ
ў 1921—1939 гг.**

Рэлігійная сітуацыя на тэрыторыі Беларусі на працягу доўгіх часоў адрознівалася ўнутранымі супярэчнасцямі, перыядычнай зменаў духоўных арыентацый, вострымі канфесіянальнымі супярэчнасцямі. Нестабільная сітуацыя ў палітычнай і сацыяльна-эканамічнай сферах прыводзіла да трансфармацыі грамадскай свядомасці, змянення ролі рэлігіі і царквы ў грамадскім жыцці.

Пасля падпісання 18 сакавіка 1921 г. Рыжскага мірнага дагавора тэрыторыя Беларусі дзялілася на дзве часткі: усходнюю і заходнюю. Заходняя частка, якая ўключала ў сябе Гродзенскую губерню, Навагрудскі, Пінскі, частку Мінскага, Слуцкага і Мазырскага павеатаў Мінскай губерні, Віленскі, Дзісенскі, Лідскі паветы Віленскай губерні, адыходзіла да Польшчы. Для канфесій пратэстанцкага накірунку, абшчыны якіх знаходзіліся на тэрыторыі Заходняй Беларусі, пачаўся новы этап развіцця ў межах Другой Рэчы Паспалітай.

Паводле ўмоў міру польскі бок быў абавязаны дазволіць беларускаму насельніцтву, якое знаходзілася ў Польшчы, на падставе раўнапраўя нацыянальнасцей усе правы, якія забяспечвалі б свабоднае развіццё культуры, мовы, выкананне рэлігійных абрадаў; дазволіць цэрквам і рэлігійным суполкам самастойна ўладкоўваць сваё ўнутранае царкоўнае жыццё ў межах існуючага заканадаўства, прадаставіць рэлігійным арганізацыям права юрыдычнай асобы (арт. VII) [1, с. 93—94]. Гэтыя ўмовы тычыліся не толькі такіх традыцыйных для Беларусі хрысціянскіх канфесій, як праваслаўная і каталіцкая царква, а таксама пратэстанцкіх рэлігійных суполак, якія з пачатку XX ст. пачалі актыўна распаўсюджвацца на тэрыторыі краю.

9

На фоне падзення аўтарытэту Праваслаўнай царквы і яе духавенства прывабнай для насельніцтва Беларусі была пратэстанцкая практыка адсутнасці супрацьстаяння духавенства недухоўным людзям, адмова ад складанай царкоўнай іерархіі, спрошчаны культ, адсутнасць манаства. На тэрыторыі Беларусі найбольшае распаўсюджванне атрымалі такія разнавіднасці арганізацыйных форм пратэстантызму, як баптызм (Саюз евангельскіх хрысціян-баптыстаў і Савет цэркваў евангельскіх хрысціян-баптыстаў), абшчыны якіх з'явіліся на тэрыторыі Беларусі ў 1870-я гг.; п'яцідзсятнікі (Хрысціянне веры евангельскай, Хрысціянне поўнага евангелля, Хрысціянне евангельскай веры і інш.), першыя паслядоўнікі якіх з'явіліся на тэрыторыі Палескага ваяводства ў Заходняй Беларусі ў 1920-я гг.; адвентызм (Адвентысты сёмага дня), які пачаў распаўсюджвацца ў Беларусі ў 1920-я гг.; ігавісты (Сведкі Іеговы), дзейнасць якіх у рэспубліцы пачалася з 1925 г.

Асноўным заканадаўчым актам, які вызначаў статус рэлігійных канфесій у дзяржаве, з'яўлялася Канстытуцыя ад 17 сакавіка 1921 г. Асноўным прынцыпам існавання рэлігійных вераванняў абвешчаўся прынцып свабоды сумлення і веравызнання (арт. 111). Аднак гэта не азначала роўнасць усіх веравызнанняў перад законам: у артыкуле 114 падкрэслівалася пануючае становішча каталіцкай царквы. Цэрквы рэлігійных меншасцей і іншыя законна прызнаныя рэлігійныя саюзы кіруюцца іх уласным законам. Адносіны дзяржавы да гэтых цэркваў і веравызнанняў павінны былі вызначацца ў заканадаўчым парадку па дамоў з іх законнымі прадстаўнікамі (арт. 115) [8, с. 69—70].

Такім чынам, асноўны закон Польшчы, па-першае, прадугледжваў дыферэнцыраванае стаўленне дзяржавы да розных рэлігійных арганізацый. Па-другое, адносіў да рэлігійных меншасцей усе веравызнанні, акрамя рымска-каталіцкай царквы. Па-трэцяе, яго палажэнні датычыліся выключна законна прызнаных рэлігійных саюзаў. Адпаведна гэтаму пратэстанцкія канфесіі на тэрыторыі Беларусі, якія адносіліся да не прызнаных дзяржаваю рэлігійных меншасцей, адносіны з дзяржаўнай уладай павінны былі вызначаць у заканадаўчым парадку па дамоў з іх законнымі прадстаўнікамі.

Пры вывучэнні праблемы адносінаў дзяржавы да пратэстанцкіх канфесій у Другой Рэчы Паспалітай неабходна ўлічваць і памкненні рымска-каталіцкага касцёла да акаталічвання беларускага насельніцтва. Кіруючыя палітычныя колы дзяржавы падтрымлівалі рымска-каталіцкі касцёл і садзейнічалі яго ўплыву. Адпаведна дзяржава была зацікаўлена ў пераходзе пратэстанцкага насельніцтва ў каталіцкае веравызнанне, што знайшло адлюстраванне ў праводзімай ёю палітыцы ў дачыненні да пратэстанцкіх суполак.

Рэлігійная палітыка ўрада да моманту ўваходжання Заходняй Беларусі ў склад Другой Рэчы Паспалітай мела дваікі характар: з аднаго боку, яна

10

засноўвалася на «Именном указе» імператара Расійскай імперыі Мікалая II ад 17 кастрычніка 1906 г., які абвяшчаў свабоду веравызнання і роўныя правы ўсіх канфесій, аднак, з другога боку, шматлікія папраўкі, дапаўненні і ўказы Міністэрства вераспаўдання і грамадскай асветы строга рэгламентавалі дзейнасць пратэстанцкіх абшчын, негатыўным было стаўленне да замежных арганізацый і місіянераў. За замежнымі прапаведнікамі, якія прызджалі на Палессе, таёмна сачылі [5, с. 146].

Складанасць палітыкі ў адносінах да пратэстанцкіх канфесій з боку дзяржавы вызначалася і стракатасцю шматлікіх аб'яднанняў і саюзаў, у якія ўваходзілі суполкі беларускіх пратэстантаў. Напрыклад, частка баптысцкіх абшчын і евангельскіх хрысціян далучылася да «Аб'яднання евангельскіх хрысціян і баптыстаў Польшчы», а частка баптысцкіх абшчын уваходзіла ў створаны 1 кастрычніка 1921 г. у Варшаве «Саюз славянскіх баптыстаў у Польшчы» [13, с. 53]. З 1925 г. суполкі евангельскіх хрысціян пачалі дзейнічаць асобна ад баптысцкіх цэнтраў і таксама патрабавалі вызначэння адносін дзяржавы да іх дзейнасці.

Баптысцкія арганізацыі не былі прызнаны дзяржаваю ў якасці рэлігійнага саюза, аднак становішча баптысцкай царквы адрознівалася ад статуса астатніх пратэстанцкіх канфесій, якія дзейнічалі на тэрыторыі Беларусі і не былі прызнаны дзяржаваю. Статут Саюза славянскіх збораў евангельскіх хрысціян і баптыстаў у Польшчы быў зацверджаны і прызнаны дзяржаўнай уладай 27 лютага 1927 г. пастановай Міністэрства рэлігійных вераванняў і грамадскай асветы [12, с. 355]. Гэта пастанова надавала царкве права юрыдычнай асобы і права на вядзенне рэлігійнай дзейнасці на тэрыторыі Польшы ў мэтах распаўсюджвання свайго вучэння.

Аднак астатнія баптысцкія арганізацыі не былі прызнаны нават на такім узроўні. Напрыклад, Таварыства ўзаемнай дапамогі евангельскіх хрысціян, якое па веравучэнні і прынцыпах унутранага жыцця было падобна на Саюз славянскіх збораў евангельскіх хрысціян і баптыстаў у Польшчы, паводле пастановы Міністэрства ўнутраных спраў ад 1 сакавіка 1924 г. адносілася да грамадскага аб'яднання, а не да рэлігійнага саюза [12, с. 357].

У адрозненне ад евангельскіх хрысціян і баптыстаў пяцідзсятнікі, у асноўным, знаходзіліся на нелегальным становішчы, і толькі некаторым абшчынам выдаваліся афіцыйныя дазволы на правядзенне рэлігійнай дзейнасці. Каб атрымаць афіцыйны дазвол на дзейнасць абшчыны, неабходна было згадзіцца з умовай дзяржавы, што сходы будуць праводзіцца ў закрытых памяшканнях і толькі ў мэтах ажыццяўлення рэлігійнага культу, будуць праходзіць у вузкім коле адзінаверцаў, пад кантролем урадавых органаў, з папярэджаннем мясцовага паліцэйскага ўчастка аб часе сходу, з пісьмовай

гарантыяй, што на сходзе не будзе прапагандавацца вучэнне антыдзяржаўнага характару [4, с. 31].

На тэрыторыі Заходняй Беларусі дзейнічалі арганізацыі Адвентыстаў сёмага дня і Сведак Іеговы, аднак яны былі малаколькасныя і не мелі ўплыву сярод насельніцтва Беларусі. Гэтыя секты былі не прызнаны дзяржаваю. Спробы адвентыстаў дамагчыся ад дзяржавы надання царкве статуса рэлігійнага саюза не прывялі да поспехаў. У 1922 г. Адвентысты сёмага дня былі залічаны дзяржаваю да «сект царпimųх» і ў такім стане заставаліся ў Польшы да 1945 г. [9, с. 57]. Дзейнасць царквы рэгулявалася дзяржаваю на падставе заканадаўства аб грамадскіх арганізацыях, таму выдавецкая і будаўнічая дзейнасць магла ажыццяўляцца толькі праз свецкія арганізацыі, якія мелі статус юрыдычнай асобы. На тэрыторыі Беларусі гэтая секта была распаўсюджана ў Брэсцкім, Драгічынскім, Пінскім і Столінскім паветах агульнай колькасцю на 1 красавіка 1931 г. 223 чалавекі [3, с. 18]. У цэлым дзейнасць пратэстанцкіх абшчын мела лакальны характар, бо была моцна абмежавана ўладамі і зрэдку распаўсюджвалася за межы 2—3 гмін.

У параўнанні з тэрыторыяй Усходняй Беларусі пратэстанты на тэрыторыі Польшчы маглі бесперашкодна весці дзейнасць, якая была забаронена ў Савецкім Саюзе. Напрыклад, вялікім тыражом выдавалася і распаўсюджвалася пратэстантамі Біблія, Новы Завет і іншая духоўная літаратура. Пры буйнейшых цэрквах меліся нядзельныя школы; перыядычна праводзіліся біблейскія і рэгенцкія курсы, дзейнічалі аркестры, існавалі аб'яднанні моладзі. Рэгулярна склікаліся з'езды і праводзіліся службы пад адкрытым небам [6, с. 163]. Што тычыцца адносін пратэстантаў да дзяржаўнай улады, то яна была адлюстравана ў наступным тэзісе: «...уплываць сваімі поглядамі на грамадска-палітычнае жыццё, але падпарадкоўвацца уладам» [2, с. 28].

У разглядаемы перыяд пратэстантызм не стаў дамінуючай канфесіяй, нягледзячы на хуткі рост колькасці абшчын на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Паводле перапісу 1931 г., пануючай царквой на Палессі з'яўлялася праваслаўная — 875 803 прыхаджан, затым — каталіцкі касцёл — 121 950 чалавек. Агульная колькасць пратэстантаў склала 17 197 чалавек, з іх 4025 — лютэране, 13 172 — Евангельскія хрысціяне-баптысты, Евангельскія хрысціяне, Хрысціяне веры евангельскай, Адвентысты сёмага дня і г. д. [5, с. 146—147].

Такім чынам, у 20—30-я гг. XX ст. адносіны ўрада Другой Рэчы Паспалітай у дачыненні да пратэстанцкіх канфесій характарызаваліся імкненнем выкарыстаць пратэстанцкія абшчыны ў палітычных мэтах. З аднаго боку, кіруючыя колы былі зацікаўлены ў пераходзе праваслаўнага насельніцтва Заходняй Беларусі ў пратэстанцкае веравызнанне. Гэты крок садзейнічаў бы хутчэйшай асіміляцыі беларускага насельніцтва і мог бы стаць першай

прыступкай у пераходзе праваслаўных вернікаў у каталіцтва. З другога боку, дзяржава імкнулася не дапусціць распаўсюджвання пратэстанцкіх ідэй сярод каталіцкага насельніцтва. Для дасягнення гэтай мэты выкарыстоўваўся прынцып няроўнасці рэлігій перад законам, калі пануючай канфесіяй прызнавалася рымска-каталіцкая, а існуючыя на тэрыторыі Беларусі пратэстанцкія абшчыны не мелі права атрымаць статус рэлігійнага саюза. Пратэстанты Заходняй Беларусі маглі ажыццяўляць місіянерскую дзейнасць і існаваць легальна толькі ў якасці грамадскага, а не рэлігійнага аб'яднання. Такое становішча пратэстанцкіх сект значна абмяжоўвала іх дзейнасць і перашкаджала распаўсюджванню іх рэлігійных ідэй на тэрыторыі Беларусі.

ЛІТАРАТУРА

1. Акты Польской республікі за 1918—1921 г. Варшава : Изд. русской комиссии, 1921.
2. Баптизм и баптисты (социологический очерк). Мн. : Наука и техника, 1969. 316 с.
3. *Верашчагіна, А.* З гісторыі адвентызму на Беларусі / А. Верашчагіна // Форум. 1997. № 5. С. 17—18.
4. *Клибанов, А. И.* Религиозное сектантство и современность / А. И. Клибанов. М. : Наука, 1964.
5. *Писарук, Т. В.* Общие черты протестантского движения на территории Полесского воеводства в 1918—1931 гг. / Т. В. Писарук // Чалавек. Этнас. Тэрыторыя. Праблемы развіцця заходняга рэгіёна Беларусі : матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф. Брэст, 1998. С. 143—147.
6. *Alabrudzicka, E.* Коњсііу ewangelickie na Kresach wschodnich II Rzeczypospolitej / E. Alabrudzicka. Toruń, 1999.
7. *Bartel, O.* Protestantyzm w Polsce / O. Bartel. Warszawa, 1963.
8. *Gastpary, W.* Protestantyzm w Polsce w dobie dwóch wojen światowych (1914—1939) / W. Gastpary. Warszawa, 1987.
9. *Lyko, Z.* Коњсііу adventystow dnia siódmego / Z. Lyko. Warszawa, 1988.
10. *Lyko, Z.* Sytuacja prawna Коњсііуа Adventystycznego w Polsce międzywojennej (1918—1939) / Z. Lyko. Warszawa. 1979.
11. *Osuchowski, J.* Prawo wyznaniowe Rzeczypospolitej (1918—1939) / J. Osuchowski. Warszawa, 1967.
12. *Sawicki, J.* Studia nad położeniem prawnym mniejszości religijnych w państwie Polskim / J. Sawicki. Warszawa, 1937.
13. *Tomaszewski, H. R.* Grupy Chrześcijańskie typu Ewangeliczno-baptystycznego na terenie Polski od 1858 do 1939 roku / H. R. Tomaszewski. Warszawa, 1978.